

Gurzó K. Enikő

Mi köti össze Munkácsyt Nagyváraddal?

A magyar nemzeti festészet megteremtőjét, Munkácsy Mihályt több minden is Nagyváradhoz kötheti, ám ha személyiséget akarunk említeni, akkor az első mesterét, a dévai születésű Szamossy Elek portréfestőt kell kiemelnünk. Átala a város és Bihar vármegye számos kiváló képviselője is helyet kap kettejük kapcsolati hálójában.

Munkácsy Mihályt ünneplik idén a történelmi Magyarországon. A vidéki kisgyűjtemények mellett a budapesti Szépművészeti Múzeum is készül egy átfogó emlékkiállítással, amelyet ősszel nyitnak meg a mester születésének 180. évfordulója alkalmából. A tárlaton több mint félszáz műalkotás, archív fotó, dokumentum és kultusztárgy nyújt majd bepillantást Munkácsy életébe, sikereibe és páratlanul gazdag életművébe.

Ezzel párhuzamosan több kutatás is zajlik Munkácsy életpályájával kapcsolatban.

A *Várad* folyóirat megkeresésére jómagam annak néztem utána, vannak-e olyan írott történelmi források, amelyek Munkácsy és Nagyvárad között kapcsolatot teremtenek. Szerencsém volt, hiszen bőven találtam ilyen iratokat.

Esszémben a kárpátaljai Munkácson Lieb Mihály Leóként született magyar festőgénius, Munkácsy Mihály

első tanítómestere, felfedezője, az erdélyi származású Szamossy Elek Nagyváradon keltezett leveleinek tömör feldolgozását próbálom meg, ugyanis Miskát ő indította el a festői pályán, meglátva benne a géniuszt. Önéletírását is Nagyváradról postázta Temesvárra az egyik legjobb barátjának, id. Ormós Zsigmondnak 1885. január 28-án, publikálás végett. A Temes vármegyei főispánnak, műgyűjtőnek, múzeumalapítónak leveleket is írt a Körös-parti városból, ezekben többször tett említést Munkácsyról, sőt még egy Munkácsy-rajzot is eljuttatott hozzá. Sajnos azt nem tudjuk, mit ábrázolt a mű, és azt sem, hogy mi lett a sorsa.

Közlésre szánt bemutatkozását Szamossy a születési helyszínének és időpontjának meghatározásával kezdi. Ebben azt írja, hogy 1826. június 28-án látta meg a napvilágot Déván, Hunyad vármegyében. Csendes természetűe miatt már gyermekéveiben a faragásban, az építésben és a rajzolásban találta meg szórakozását, ezért kis ezermesternek nevezték. A középiskolát Gyulafehérvárott, a római katolikus szemináriumban végezte el kitűnő eredménnyel, ezután Kovács Miklós erdélyi püspök a bécsi Pázmáneum teológia karára küldte továbbtanulni.

A székváros műgyűjteményei, különösen a festmények azonban fel-

ébresztették Szamosy Elekben a képzőművészetek iránti érdeklődést, amely egyre csak mélyült, ezért úgy döntött, elhagyja a papnevelőt, hogy minden idejét a festészetnek szentelje. Az ismeretes kimenetelű 1848–49-es szabadságharc után, amelyben mint honvédhuzár tevékeny részt vállalt, az ecset lett egyedüli barátja és anyagi támasza, jóllehet a művészetben minden alapos ismeret nélkülöző dilettáns volt, írja a Váradon keltezett levelében önmagáról.

Az 1850. évi besorozás elől Aradra menekült, ahol kezdő portréfestőként tevékenykedett. Itt szerzett szerény jövedelmével utazott Bécsbe, ahol beiratkozott az akkor jó hírű Carl Rahl osztrák festőművész, tanár magániskolájába, ahonnan egy év után visszatért Aradra, folytatva az arcképfestést.

Velencébe egy oltárkép megfestése miatt utazott 1855 végén. Itt a régi mesterek tanulmányozása közben, 1857. június 19-én a véletlen hozta össze a Márk téren lévő Degli Spettri kávéház előtt Ormós Zsigmonddal, akinek rokonszenvét azonnal és tartósan megnyerte. Ormós az 1849-es megtorlások elől menekült Itáliába, majd többször visszatért oda művészettörténeti tanulmányútra.

Négy évi itáliai tartózkodás után Szamosy előbb Bécsben, később a Wenckheim grófi család történelmi arcképeinek az elkészítése végett a gyulai kastélyban töltött el tíz hónapot. Itt ismerte fel az asztalosinas Lieb Mihályban azon ritka művészi tehetséget, amely megnyerő magaviselettel párosulva annyira megnyerte a rokonszenvét, hogy az árva fiút maga mellé vette, és nagybátyja ellenzése dacára rábeszélte a festőművészi pályára.

Miska gyors fejlődése a nagybátyát is beleegyezésre bírta. A rokon végül Szamosy gondjaira bízta, aki munkája végeztével Gyuláról már mint kedvelt, reményteljes tanítványt vitte a gyermeket magával Váradra, innen Zselénszky László gróf, Zselénszky Róbert közgazdasági szakíró, főrendiházi tag apjának a kérésére Újaradra, később a bánsági Buziásra, ahol Ormós házában töltöttek egy hónapot. Miska az „oláh népből” készített itt rajzokat. Egyik monográfiája, Végvári Lajos szerint itt alkotta meg az *Oláh feleség* és az *Egy oláh család a ház előtt* című krétarajzot, a *Két oláh kislány* című olajfestményt, a *Földesúr* és az *Oláhok a ház előtt* című ceruzarajzot.

Buziásról a vajdasági Beodrára, a Karácsonyi grófokhoz, a vidéki mecénások egyikétől a másikhoz költöztek, Szamosy mindenütt hónapokat töltve családi arcképek festésével. Ez idő alatt Miska természet után rajzolt apróbb jeleneteket a népeletből, majd csekély összegekért ugyan, de értékesítette ezeket, hogy legyen költőpénze. Így ment ez két évig, amikor Szamosy mestert Karácsonyi Guido gróf hosszabb időt igénylő munkák elkészítésére kérte fel. Miskát ekkor a békéscsabai nagybátyjához küldte vissza a festőművész azzal az utasítással, hogy gyakorlással várja be azt az időt, amikor együtt Párizsba utazhatnak.

A terv azonban másképp alakult. Ugyanis Szamosy előbb Beodrán, később Budán az említett gróf számára dolgozva három évet töltött. Ez idő alatt Miska a nagybátyjával Budapestre utazott, ahol Szamosy ajánlólevelével Than Mór, Lotz Károly és Ligeti Antal segítségével az akkori Műegyletben kiállította első zsánerképét, *A vitéz tettek-*

ről beszélő honvédet, amelyet megvételre ajánlottak a látogatóknak.

Szamossy pedig, miután Budapesten több évet eltöltött portréfestőként, majd a Honvédelmi Minisztériumnál hivatalnokként, mint állami főreális-kolai rajztanár Nagyváradra költözött. Mint írja, itt úgy érezte, révbe jutott a sok évi hánykódás után. Hiszen nemcsak hogy okította az ifúságot, a művészet ábécéjére buzdítva a fiatalokat egykori tanítványa, Munkácsy példájával, hanem alkotott is. A kiváló hazafi, Lipovniczky István római katolikus megyés püspök megbízásából jeles egyházi férfiak arcképét festette meg a nagyvárad püspöki palota számára.

Munkácsyról az önéletrajzán kívül, mint említettem, a leveleiben ír Szamossy Ormósnak. Ezekben a hétköznapi történéseit osztja meg a barátjával. 1882. március 14-én számol be például arról, hogy Munkácsy festményeinek megtekintése végett Budapestre utazott, ahol azzal szembesült, hogy az idő és a nagyváros nemcsak nagy művésszé, de „nagy úrrá” is avatta Miskát. Hiába próbált bejutni hozzá, az ajtónálló még déli fél tizenkettőkor is arról tájékoztatta, hogy a festő épp-hogy felébredt, így nem áll készen a fogadására. Köszöntésére Munkácsyné rohant sugárzó arccal, kimondhatatlan örömről biztosítva őt. Miska néhány perccel később csatlakozott hozzájuk, a nevéhez hasonló érzelmekkel.

A boldog viszontlátásnak Haynald Lajos korábbi erdélyi püspök, akkor már kalocsai bíboros érsek, kiváló botanikus lett a tanúja, aki miután megjelent közöttük, megáldotta valamennyiüket.

Közben Teleki Miksa gróf leánya, Teleki Bella festőművésznő, Munkácsy

tanítványa is megérkezett mint „nagy dáma”, mindenféle rangú vendég kíséretében. A köszöntések után együtt mentek el a Múcsarnokba, hogy megnézzék Munkácsy képét.

A festményről a következőket írja Szamossy az Ormósnak postázott nagyvárad levelében: „láttára megvalék lepve: a plastica felülmúlhatatlan, a színezés gyenge ugyan, de harmonicus, a rajz helyenként hibás, de ezen fogyatkozások mit se vonnak le a situatiók keresetlensége s a hatalmas kifejezések bensőségességével alkotott műremek becséből”. Hozzáteszi, hogy a lelkesezés, amely Munkácsy iránt mutatkozik, leírhatatlan. Szerencsésnek és irigylése méltónak mondhatja magát az, aki vele beszédbe elegyedhet. „Ennyire vitte Miska”, jegyzi meg temesvári barátjának, talán kissé csalódottan, hiányolva tanítványa háláját irányába.

A Munkácsyval kapcsolatos élményei mellett egyéb fontos nagyvárad és környékbeli eseményekről is beszámol a műgyűjtő főispánnak. 1876. április 5-én például arról tájékoztatja Nagyváradról, hogy két oltárképen is dolgozik, egyik épp az épülő nagy-szalontai katolikus templom részére készül, a másik az egyik nagyvárad plébánia számára (bár nem pontosítja, tudjuk, hogy a váradolasi Szentlélek kiáradása plébániatemplomról van szó, ami Barátok temploma néven is ismert). Mindkettő Szent István első magyar királyt ábrázolja, de eltérő értelmezésben. Megígéri, hogy a festményeket le fogja fényképezni, hogy legalább képen megmutathassa Ormósnak a két alkotást.

Szamossy több arcképen is dolgozott ebben az időszakban, miután báró Bémer Pál nagyvárad apátkanonok,

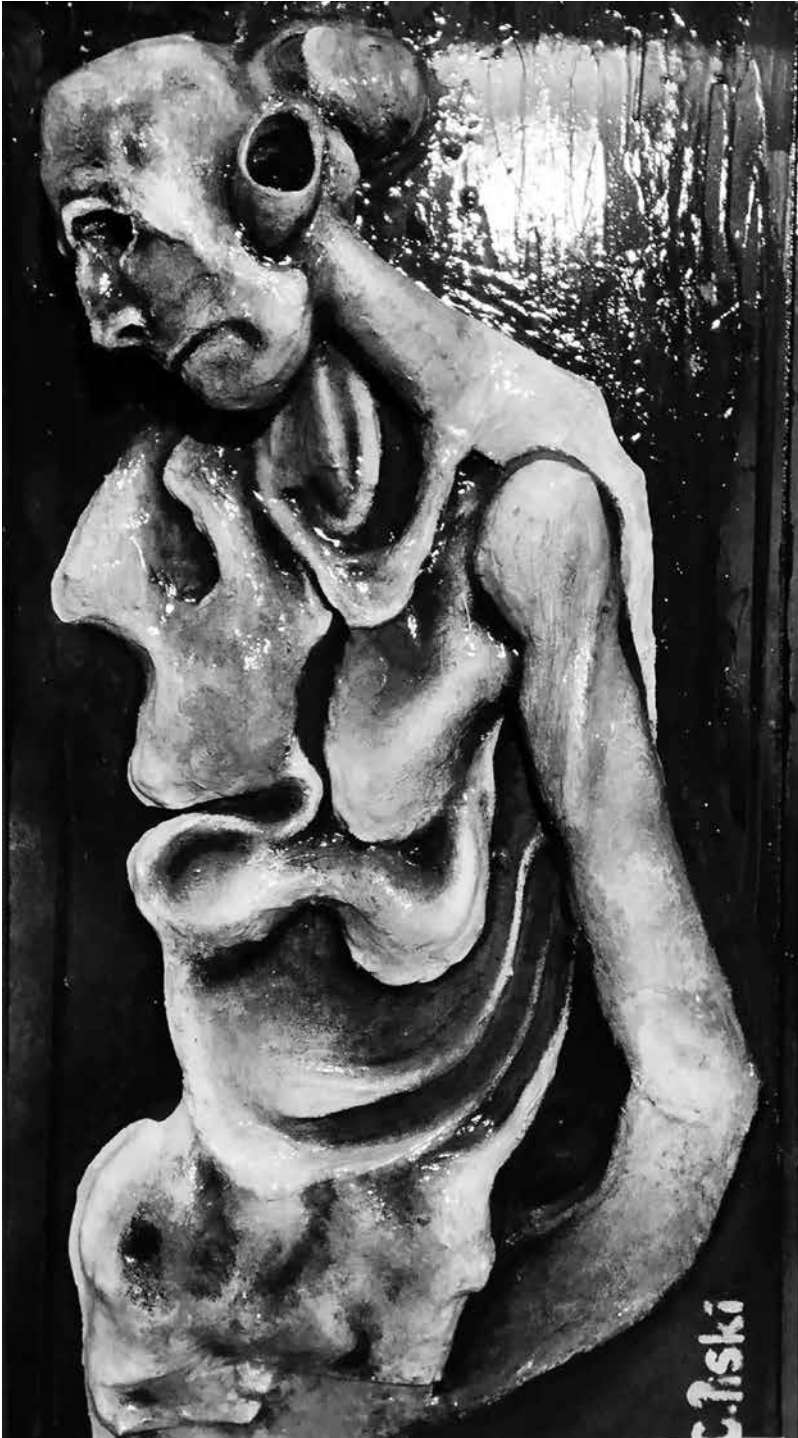
akinek a nővérét is lefestette, beajánlotta a Klobusitzky családhoz, de egy alkalommal báró Döry József Bihar vármegyei és nagyváradi főispánnal is megismerkedett, aki két unokatestvére lefestésére kérte fel.

Szamossy még nagyon sok mindent megoszt Nagyváradról Ormós Zsigmonddal, ám arra gondolva, hogy ezek az információk már nem tartoznak szorosan jelen írás témájához, még csak annyit emelnék ki, hogy igen szépen ír a saját családjáról,

különösképpen az iskolában jó eredményeket elérő gyermekeiről, így az idősebbikről, Szamossy Lászlóról, aki a hegedülésben ért el meglepő előmenetelt. Más forrásokból derül ki, hogy a fiatalembert felvették a budapesti zeneakadémiára, majd festészetet tanult Párizsban édesapja leghíresebb tanítványától, Munkácsytól. Sajnos nagyon fiatalon, 42 évesen hunyt el. Róla egy fotót is tartalmaz a Nagyváradról Temesvárra érkezett küldemény, amely a Magyar Nemzeti Levéltár tulajdona.

Az ember tragédiája (Tizennegyedik szín, az eszkimóknál)

Az áldozat